

mire jó? A lélektani ábrázolás nem marad el, az elmélkedések is egyenesen mutatnak előre a végkifejlet felé, mégis fogva tart a kérdés: mi történt itt valójában és miért történt? A történetmondás jellegéből következően annyira közel vagyunk a fiúhoz, hogy szinte már azáltalánknak magunkat, értjük, miért tette, amit tett. Ám azt kell éreznünk, hogy tette által olyat tud, amit mi nem tudunk. Tudása fontosabbá válik tetténél. Habár ezt a tudást csak annyiban érzékeljük, hogy nem tudjuk átlátni.

Szilágyi Andor: Világtalan szemtanú

Hűség, igazság, haza, halál: mesét mond nekünk Szilágyi Andor. Fogalmakról, melyekről a huszadik századvégi ember már csak fáradt mosolyú cinizmussal, csendesen, vagy reflektorfényben, szóközi emelvény magasából harsogva mer szólni. Harmadévszázadnyi önmagunkról beszél, történelemről, mely még túlságosan is jelenkor ahhoz, hogy pusztá tananyaggá merevüljön.

Cinizmust, plakát-patetizmust egyaránt kerülve kellett megfogalmaznia az írónak mondandóját, hogy hiessünk neki. Hitóriasi hitelesség és fikció olyan arányú elegyítésére volt szüksége, hogy az 1956-os eseményekről és annak szereplőiről konkrét véleményt mondhasson, de a tényvilágtól megszabadulva kérdéseit egyetemessé tághassa.

Szilágyi könyvének legnagyobb erénye, hogy a szerző ezt a helyes keverési arányt megtalálta. Törekvése újszerű prózairodalmunkban, ahogy eredeti a kötet „naivregény” műfajmeghatározása is.

Közöség a naivításban: ez a tulajdonság köti össze a történet egymástól oly különböző két főalakját: Amerigót, a száműzött Örökös Elnököt, s a Saint Lasare tér világtalan, európai fizimiskájú, de feketebőrű, árva „kintornását”, Kitsi-Kopint. Az őket körülvevő és tudatos, vagy öntudatlanul ellenük szövetkező világgal szemben Amerigo és Kopin erkölcsi lények maradnak, és vállalják ennek következményét: az erőszakos halált.

De tévedünk, ha szobormerev hőökként képzeljük el őket. Mi sem áll távolabb Amerigótól, a huszvalahány éve virágai és színes madarai között éldegélő derűs Öregtől. Ha klisé-ember lenne, a szikárzó szépségű, Lady Macbethre emlékeztető Infánsné hamar behalózná. Ereve éppen meghatározhatatlanságában áll. Titka múltjában rejtőzik, múltját pedig kéziratba rejtette. Az Infánsné kivégezte őt, mint a hatalom elleni élő terhelő bizo-

Így lehet az, hogy a regényben mégis értelme van annak a tetteknek, aminek a hétköznapok világában semmi értelme sincs. Amennyiben itt végső soron nem a templom, hanem a fiú élete a tét. Mit kezdjen tettével és tudásával? A templom újra felépíthető, de mi lesz a fiúval? Ez a kérdés húzódik meg a történet mögött. És hogy lehetőség legyen erre gondolni, azért kellett leégnie az Aranytemplomnak. (Európa.)

Károlyi Csaba

nyítékot, de a kéziratra nem talált. Azt Kitsi-Kopin, kapta megőrzésre, aki a rosszat sejtő Örökös Elnök utasítása szerint megette, testévé emésztette a múltat.

Az ösztönösebb, naivabb naiv: Kitsi-Kopin, a világtalan szemtanú, aki közeli rokonságot tart a világirodalom egyik archetipusával, a közvetlen valóságot nem, de a jelenségek mögötti lényeket pontosan látó jóssal, az igazságot szóló vak énekessel. Ő sem külső szerephez igazodó hérosz. Szembekerül az elhallgattatás mestereivel, mert nem tudja ki nem kiáltani, világgá nem üvöltöni, amit a hatalom aljasságáról megtudott, amit a képmutatók szívében meglátott, s főképpen nem tudja eltitkolni, hogy barátját, Amerigót meggyilkolták.

A regény vázát Kitsi-Kopin monológjai adják, ahogy időbeli keretét is az ő egy éve esedékes kivégzésének napja szolgáltatja, melynek során pszichéje újravetíti a múlt eseményeit, látszólag ötletszerűen dobálva egymásra a sűrűn és szeszélyesen vágott filmdarabokat. A szemmel láthatatlan dolgok vizsgálója előtt lassan kirajzolódik a terror, közelebről a mi harminchárom éven át működő háziterrorunk működési mechanizmusa.

Az olvasó feladata nem is az, hogy a szereplők kilétét és funkcióját azonosítsa — ezt sajnos az író sok helyütt túl is magyarázza —, hanem hogy egymáshoz fűződő bonyolult viszonyaikat feltérképezze, így jutva közelebb valódi természetük megismeréséhez. S így tárul fel az árulás, hogy a feledés orgyilkosságra kapható, s a nyomorultakat becsapó reménység vele paráználkodik, hogy egyetlen kis leprás barátján kívül mindenki Kopin vesztét akarja, hogy már ő se hordozhassa az igazságot, s főleg ki ne énekelje, mert ő romba enekelheti a rendszert, és szétpukkaszthatja az Infánsné varangy-szívét, leénekelheti arcáról a szépséget, megmutatva igazi halálfejét.

A diktatúra lényege nem a mélytorkú, ástító puskacsőben lakik, hanem az ástító agyakban, az intézményszerű hallgatásban, az Örökös Elnököt

halálba felejtő, kenyérrel-cirkusszal jöltartott tömeg bamba vigyori arcán, hangnélküli torkában.

Hűség, igazság, haza, halál: a Világtalan Szemtanú ajkán nem kopottak a szavak. Élőbeszédet idéző, néhol keresetten suta, majd ékes archaizmusba csapó fordulatai, makacsul visszatérő kérdéseinek hurkolódása, felkiáltásainak ismétlődése jellemzi a főalakot. De ez határozza meg a regény zaklatott, szorongással teli hangulatát, sőt, az ismétlődés szervezi a mű egész szerkezetét, a mondatok, szövegmozaikok belső struktúrájától egészen a szövegrézek egymásutánjáig.

Sajnos azonban az ismétlések nagy száma válik a regény gyengéjévé is. A megszakadó-kibomló,

egymást megvilágító szövegdarabok közötti feszültség fokozatosan csökken a könyv középső harmadára. Az újra és újra megjelenő panelek nem mindig nyerne új helyzeti energiát.

Mindemellett szívesen olvastam Szilágyi Andor regényét: bátorsága, ahogyan eleven történelmi és erkölcsi kérdésekhez nyúlt, remek nyelvteljes ereje, szuggesztív, érzelmetli és érzelmekre ható előadásmódja imponáló.

A harmincas éveinek derekán járó elsőkönyves szerző meggyőző, érett munkával jelentkezett. Megérdemelte volna, hogy kiadója bemutató írást közöljön róla a kötetben. (Kráter.)

Kunszabó Zoltán

Bujdosó Bálint: Rovás a romokon

Bujdosó Bálint költői álnév (talán a hajdan a honból kibujdosott Balassi emléke is ott lappang e névválasztás mögött): a piarista Meskó Lajos rejlik mögötte, aki az Egyesült Államok egy kisvárosából bízta szelek szárnyára vagy inkább a Gondviselésre verseit, hátha elérkeznek a távoli hazába, mint panaszok, biztatások, üzenetek. Az 1987-ben a boardman-i Hazánk című lap kiadásában közreadott *Rovás a romokon* című verseskötet a költő 1945 és 1955 között frott verseinek válogatását foglalja magába. Tíz esztendő termését, egy bujdosásban és fájdalomban eltelt évtizedét, amikor a messzi városokból visszánéző írástudó nem is tehetett mást, csak néhány rovást vésett a romokra: egy, úgy tetszett, történelméből és lelkéből végelesen kiforgatott ország romjaira.

Meskó Lajos neve aligha ismert idehaza, talán csak néhány idősebb piarista tartja számon, mint Fekete Antal tanár úr is, aki felhívta figyelmemet verseikönyvére. Közül nyolcvan esztendeje Baján született, Vácott került a piaristák noviciátusába, budapesti bölcsészként Horváth János és Gombocz Zoltán tanítványa volt, a rend kecskeméti, pesti, debreceni, sátoraljujhelyi és kolozsvári iskoláiban tanított, s a háború végén, mint tábori lelkész, egy kórházvonattal került német földre. Hosszú éveken át a menekült magyarok sorsában osztozott, misziós lelkész, később egyházközségekben és iskolákban dolgozik: Barcelonában, Havannában, Los Angelesben, Buffalóban, Philadelphiában, végül az amerikai magyar piaristák devoni kollégiumában, ahol jelenleg is él.

Korai verseinek alaphangját a honvágy szabja meg: a landshuti, innsbrucki, római magyarok között élve s persze a későbbiekben is mindig hazáját keresi az ismeretlen messzeségben, annak né-

pét és sorsát félti az elnyomó hatalom csizmája alatt. Bácskai szülőföldjét, váci ifjúságát, kolozsvári emlékeit idézi fel: „Ott lenn, a könnyes arcú árva véres földön / ismersz-e még, bajai akác? / vén Újhely, hű tanyánk, Vác? / S Kolozsvár: édes börtön...” — írja *Német városok* című versében, „Ültetvényes leszel Kubába’, / vagy elsorvaszt egy mély vak bánya? / Cejlon, Alaszka lesz a sírunk? / Csak egyet tudni: visszafurunk / holtig Kolozsvár, régi rendház, / s magyar falu, fehér gerendás...” — hangzik fel a jellegzetes emigrációs panasz az *Így kellett ennek lenni* soraiban. Mintha Márai Sándor híres *Halotti beszédének* előképével találkozna az olvasó, nem véletlenül: a negyvenes évek végén, az ötvenes évek elején ilyen panaszok örvénylettek az emigráns írók versében.

A német, olasz, spanyol és amerikai földön bujdosó piarista tanár is hol nosztalgikus dalokban, hol rapszodikus fájdalommal felhangzó siratókban vet számot saját és hazája sorsával. Akárcsak ama évszázadokkal korábbi Bálint a maga bujdosásai-ban. A múltó évek mindazonáltal valamelyes megnyugvást hoznak: Meskó Lajos magyar könyvek között, ahogy verseiben is hivatkozik rájuk: Vörösmarty-nál, Jókainál, Kosztolányinál és mindenekelőtt magában a magyar nyelvben találta meg otthonát. *Furcsa esti vallomás* vagy *Kilenc műzám, a kilenc magyar hangzó* című verseivel ő is anyanyelvéhez ír ódát, akárcsak Cs. Szabó, Faludy vagy Határ. És ahogy nyugalmat talál, úgy árad szét benne valami ellenálló és megtartó erő: *Beszélgetés Dáza György népiével, Ha a kuruc gondolkodik... vagy Magyarok* című költeményei azt a kuruc költészetből vagy Adytól ismerős erkölcsi tartást fejezik ki, amely éppen az elhagyatottságban, a szorongatottságban mutatja meg a lélek erejét.

Pomogáts Béla